

UvA-DARE (Digital Academic Repository)

Kelkaj aspektoj de Esperanto laŭ Funkcia Diskurs-Gramatiko

Jansen, W.

Publication date

2015

Document Version

Final published version

Published in

Esperantologio

[Link to publication](#)

Citation for published version (APA):

Jansen, W. (2015). Kelkaj aspektoj de Esperanto laŭ Funkcia Diskurs-Gramatiko. *Esperantologio*, 7, 17-40. <http://www.cb.uu.se/esperanto/>

General rights

It is not permitted to download or to forward/distribute the text or part of it without the consent of the author(s) and/or copyright holder(s), other than for strictly personal, individual use, unless the work is under an open content license (like Creative Commons).

Disclaimer/Complaints regulations

If you believe that digital publication of certain material infringes any of your rights or (privacy) interests, please let the Library know, stating your reasons. In case of a legitimate complaint, the Library will make the material inaccessible and/or remove it from the website. Please Ask the Library: <https://uba.uva.nl/en/contact>, or a letter to: Library of the University of Amsterdam, Secretariat, P.O. Box 19185, 1000 GD Amsterdam, The Netherlands. You will be contacted as soon as possible.

Downloaded from UvA-DARE, the institutional repository of the University of Amsterdam (UvA)
<http://hdl.handle.net/11245/2.165383>

File ID   uvapub:165383
Filename   ees7
Version   final

SOURCE (OR PART OF THE FOLLOWING SOURCE):

Type   article
Title   Kelkaj aspektoj de Esperanto laŭ Funkcia Diskurs-Gramatiko
Author(s)   W. Jansen
Faculty   FGw: Amsterdam Center for Language and Communication (ACLC)
Year   2015

FULL BIBLIOGRAPHIC DETAILS:

<http://hdl.handle.net/11245/1.481682>

Copyright

It is not permitted to download or to forward/distribute the text or part of it without the consent of the author(s) and/or copyright holder(s), other than for strictly personal, individual use, unless the work is under an open content licence (like Creative Commons).

ESPERANTOLOGIO

ESPERANTO STUDIES

EEI

Kajero 7   2015   Issue No. 7

Enhavo / Contents

Christer Kiselman: Salutvorto de la redaktoro	3–4
Christer Kiselman: A word from the editor	5–6
Věra Barandovská-Frank: Grava verko de la kreinto de Novial. Recenzo de la verko de Otto Jespersen, <i>Meine Arbeit für eine internationale Sprache</i>	7–9
Bernd Krause: „Vi vidis antaŭe la venkon de l' vero!“ Leon Zamenhofs Nachrufgedicht auf Leopold Einstein von 1922	11–15
Wim Jansen: Kelkaj aspektoj de Esperanto laŭ Funkcia Diskurs-Gramatiko	17–40
Leif Nordenstorm: Views on Esperanto in the Bahá'í faith: A revised subchapter in <i>Bahá'u'lláh and the New Era</i>	41–60
Natalia Dankova: Future participles in the writings of Zamenhof	61–72
Christer Kiselman: Kombineblo de vortelementoj en esperanto – rigardoj malantaŭen kaj antaŭen	73–125
Christer Kiselman: Geraldo Mattos (1931–2014).....	126
Pri la revuo <i>Esperantologio / Esperanto Studies</i> 1999–2015	127

La paperan version publikigas

KAVA-PECH, Dobřichovice

Print version published by

La elektronikan version publikigas

Uppsala universitato

Electronic version published by

Uppsala University

Redaktoro / Editor

Christer KISELMAN, Uppsala University, Department of Information Technology,
P. O. Box 337, SE-751 05 Uppsala, Sweden. <kiselman@it.uu.se>

Redakta komitato / Editorial Board

Detlev BLANKE, Otto-Nagel-Straße 110, DE-12683 Berlin, Germany.
<detlev@blanke-info.de>

Probal DASGUPTA, Linguistic Research Unit, Indian Statistical Institute,
203 B. T. Road, IN-700108 Kolkata, India. <probal53@gmail.com>

Sabine FIEDLER, Universität Leipzig, Geisteswissenschaftliches Zentrum,
Beethovenstraße 15, DE-04107 Leipzig, Germany.
<sfiedler@rz.uni-leipzig.de>

Michel DUC GONINAZ, Chemin de l'Échelle 105,
FR-13100 AIX EN PROVENCE, France. <michel.ducgoninaz@sfr.fr>

GOTOO Hitosi, Tohoku University, Faculty of Arts and Letters, Department of
Linguistics, Sendai, JP-981 Japan. <gothit@sal.tohoku.ac.jp>

Wim JANSEN, Emmaplein 17A, NL-2225 BK Katwijk, The Netherlands.
<wimjansen@casema.nl>

Iłona KOUTNY, Uniwersytato Adam Mickiewicz, Interlingvistikaj studoj,
al. Niepodległości 4, PL-61-874 Poznań, Poland. <ikoutny@amu.edu.pl>

Erich-Dieter KRAUSE, Semmelweisstraße 7, DE-04103 Leipzig, Germany.
<edklexik@t-online.de>

Sergej KUZNECOV, Russian Federation, RU-125009 Moskva, Tverskaja 19-67.
<univer1755@yandex.ru>

Haitao LIU, Zhejiang University, School of International Studies, No. 866 Yuhang-
tang Road, CN-310058, Hangzhou, P. R. China. <lhtzju@gmail.com>

Ingrid MAIER, Uppsala University, Department of Modern Languages,
P. O. Box 636, SE-751 26 Uppsala, Sweden. <ingrid.maier@moderna.uu.se>

Marc VAN OOSTENDORP, Meertens Instituut, Joan Muyskenweg 25,
NL-1096 CJ Amsterdam, The Netherlands. <Marc@vanOostendorp.nl>

Humphrey TONKIN, University of Hartford, Office of the President Emeritus,
Mortensen Library, West Hartford, CT 06117-1599, USA.
<tonkin@mail.hartford.edu>

John C. WELLS, 5 Poplar Road, Merton Park, London SW19 3JR, UK.
<j.wells@ucl.ac.uk>

YAMASAKI Seikō, JP-185-0014 Tōkyō, Kokubunzi, Higasi Koigakubo 3-18-12, Japan.
<syama@qf6.so-net.ne.jp>

Kelkaj aspektoj de Esperanto laŭ Funkcia Diskurs-Gramatiko

Wim JANSEN

Enhavo

1. Enkonduko
2. Funkcia Diskurs-Gramatiko
  - 2.1. La ĝenerala arkitekturo
  - 2.2. La koncepta komponanto
  - 2.3. La kunteksta komponanto
  - 2.4. Neglekto de la kunteksta komponanto
3. La gramatika strukturo
  - 3.1. La kvar niveloj de la gramatiko
  - 3.2. Semantika hipotezo en la leksiko
  - 3.3. Truo inter la semantika kaj morfosintaksa niveloj
4. Konkludo
Glosoj
Bibliografio

Resumo. Funkcia Diskurs-Gramatiko aŭ FDG estas la plej nova evoluo en la funkcia gramatiko iniciatita de la nederlanda lingvisto Simon Dik (1940–1995). En tiu ĉi artikolo la strukturo de FDG estas priskribita, inkluzive de ĝiaj helpaj komponantoj koncepta kaj kunteksta. Simpla demanda frazo estas uzata por bildigi la konstruon de lingva esprimo ekde la (pragmatika) intenco ĝis la artikulacio kaj la interagon inter la diversaj gramatikaj kaj la koncepta kaj kunteksta komponantoj. Al ĉi-lastaj la artikolo donas relative multan atenton, ĝuste tial, ke pli tradiciaj priskriboj de Esperanto ilin neglektas kaj sekve ne kapablas kontentige klarigi kelkajn malfacilaĵojn, kiujn la lingvo prezentas. Laŭ la sama perspektivo la artikolo pritraktas kelkajn (ne)kontinuaĵojn en la gramatika strukturo mem, kiuj obstaklas la lernfacilecon de la lingvo.

Abstract.

Some aspects of Esperanto according to Functional Discourse-Grammar

Functional Discourse-Grammar or FDG is the latest development in the functional grammar that was initiated by the Dutch linguist Simon Dik (1940–1995). In this paper, the FDG architecture is described, including the role of the extra-grammatical conceptual and contextual components. A simple interrogative clause is used to illustrate how a linguistic expression

is built up from the formulation of its (pragmatic) intention to its articulation, and to show the interaction between the different grammatical and the conceptual and contextual components. Relatively much attention is paid to the latter two just because conventional descriptions of Esperanto tend to neglect them and, as a result of this, fail to clarify certain difficulties in the language satisfactorily. In the same vein, the paper deals with a number of (dis)continuities in the grammatical structure itself, which go against the ease of learning the language.

Noto. Praformo de tiu ĉi teksto estis prezentita dum la Malferma Tago en la Centra Oficejo de UEA en Roterdamo, la 10-an de majo 2014. Mi dankas Christer Kiselman, kiu, en la sekva diskuto, donis al mi la okazon pliklarigi, ke figuro 1 modelas ne la mekanismon, kiu ebligas al ni produkti parolatan lingvaĵon, sed la gramatikon de la homa lingvo ĝenerale. Mi dankas Rob Moerbeek pro liaj komentoj pri la (poseda) refleksivo, kio donis al mi la okazon ree substreki, ke la demando pri la “bezono” je certaj elementoj en la Esperanta gramatiko ne estu interpretata absolute kiel ‘neceso kontraŭ superflueco’, sed ke ĝi pivotas ĉirkaŭ la relativa “redundeco” de tiaj elementoj. Mi speciale dankas Angela Tellier, kiu atentigis min pri kelkaj eraroj en la sagostrukturo de figuro 1, kiujn mi korektis por tiu ĉi definitiva teksto. Mi tre aprezas la saĝajn komentojn, kiujn mi ricevis de anonima provleginto, kaj kiuj kondukis al kelkaj gravaj plibonigoj en la ĉi tie prezentata rezulto.

Mallongigoj

A	adjekto	PL	plural-operatoro
AG	aganto	PN	pragmatika nivelo
DEM	demand-operatoro	PRZ	prezenc-operatoro
FN	fonologia nivelo	S	subjekto
MN	morfosintaksa nivelo	SN	semantika nivelo
NTR	netransitiva	TR	transitiva
O	objekto	V	verbo
P	priagato		

1. Enkonduko

Sub la kapvorto *gramatiko* ni trovas en PIV plurajn difinojn. Temas unue pri la “scienco pri la lingvaj reguloj”; ene de tio, ĝenerala gramatiko estas nomata la “scienco pri la reguloj komunaj al ĉiuj lingvoj”. Laŭ la dua perspektivo en PIV temas pri la “tuto de la reguloj kiujn oni devas observi por ĝuste paroli aŭ skribi difinitan lingvon”. Tiun difinon ni plej bone konas en rekta kombino kun la sekvanta tria perspektivo, kiu estas la “libro klariganta tiujn regulojn”. La tri cititajn perspektivojn mi volas trakti en tiu ĉi artikolo, komencante ĉe la gramatiko kiel scienca disciplino, por fine dediĉi kelkajn vortojn al la plej aŭtoritataj regularoj aŭ preskribaj gramatikaj verkoj pri nia lingvo.

La artikolo estas strukturita jene. En sekcio 2.1 mi mallonge prilumas Funkcian Diskurs-Gramatikon¹ aŭ FDG, kiu estas la teoria kadro elektita por la studo. En la sekcioj 2.2 kaj 2.3 mi pritraktos laŭvice la konceptan kaj la kuntekstan komponantojn de FDG, kiuj estas ĝiaj nemalhaveblaj ekstergramatikaj akompanantoj. En sekcio 2.4 mi pristudas elementon en la Esperanta gramatiko kies neglekto de la funkciado de la kunteksta komponanto povas klarigi ĝian malfacilecon en la praktiko. Temas pri la poseda refleksivo.

En sekcio 3.1 ni transiras en la gramatikon mem. La tuta stratuma konstruaĵo kun siaj kvar niveloj (pragmatika, semantika, morfosintaksa kaj fonologia) estos traktata, sekvante unu modelan, ekzemplan frazon en Esperanto tra ĉiuj niveloj. Analoge al tio kion mi prezentis en 2.4, mi analizos en la sekcioj 3.2 kaj 3.3 du aspektojn de la Esperanta gramatiko kiujn lernantoj ofte trovas malfacilaj. Uzante instrumentojn de FDG mi traktos en 3.2 la sufiksojn *-ig* kaj *-iĝ*, kaj en 3.3 la pluralakordon. En sekcio 4 mi prezentas mian konkludon el tiu ĉi studo.

2. Funkcia Diskurs-Gramatiko

2.1. La ĝenerala arkitekturo

Laŭ la unua perspektivo de PIV, Funkcia Diskurs-Gramatiko (FDG) — rekta daŭrigo de Funkcia Gramatiko kreita de la nederlanda lingvisto Simon Dik (1940–1995) — estas tia ĝenerala gramatiko.² Temas pri teorio kiu estas funkcia, tiusence ke ĝi eliras de la supozo ke la proprajoj de lingvaj esprimoj sekvas el la komunikaj celoj kiujn la lingvouzanto klopodas por plenumi en sia interagado kun aliaj uzantoj. En sia plej ekstrema formo la funkciismo eĉ neas la kognan realecon de lingvaj strukturoj kaj konsideras ĉiujn lingvajn formojn efemeraj manifestaĵoj por atingi iun komunikan celon.

La funkciismo en la lingvistiko kontrastas kun la formismo, kiu estas forte ligita al la hipotezo ke en ĉiu homo ekzistas kunnaskita mensa strukturo kiu stiras la homan lingvon kaj kies subkuŝantaj proprajoj estas konsiderataj neklarigeblaj el rekte observataj lingvaj fenomenoj. En sia plej radikala esprimo, la formismo okupiĝas sole pri la subkuŝanta lingvostrukturo, sen konsideri ĝian uzatecon en la praktiko.

FDG, kiu proklamas sin mem funkcia sed form-orientita, situas inter la ekstremoj de funkciismo kaj formismo. Ĝi provas doni eksplacitan kaj formalan priskribon de la kono, kiu estas antaŭkondiĉo por la perlingva komunika

---

¹Mi ripetas ĉi tie mian pliampleksigon de la PIV-a difino de diskurso, t.e. ‘kohera teksto [parola, skriba aŭ gesta] kiu reprezentas sencohavan komunikon kaj kies amplekso povas iri de unu vorto ĝis tuta frazaro’ (vidu EES 6:10).

²La plej kompletan priskribon de FDG oni trovas en Hengeveld & Mackenzie (2008). Tiu ĉi resumo multe profitis de ĝia ĉapitro 1.

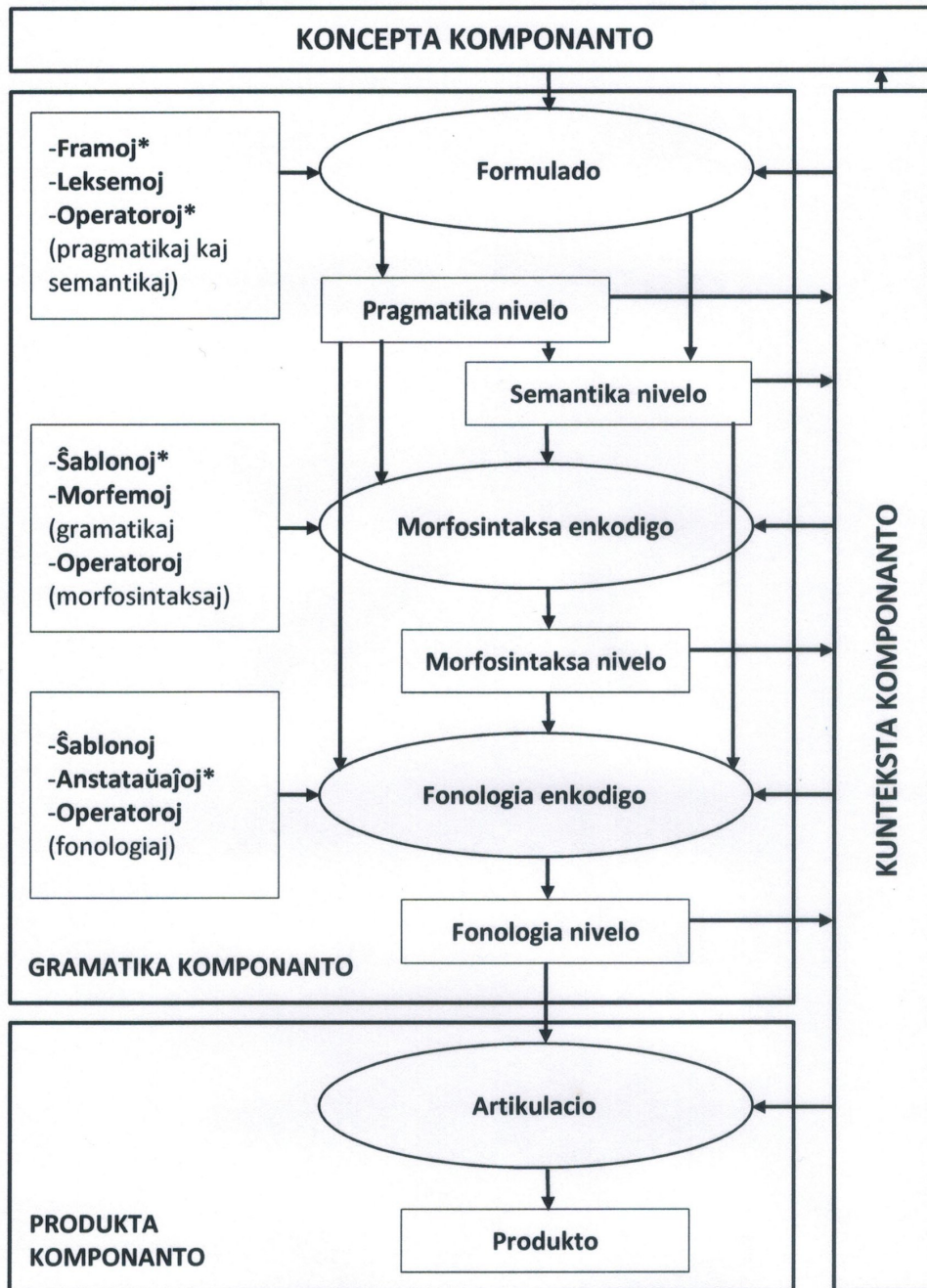
potencialo kiun la homo posedas. Ĝi atribuas al la lingvouzanto la konon pri lingvaj elementoj (leksikaj, sintaksaj, fonologiaj, k.s.) kaj la konon pri ilia aplikeblo (por krei diskursagojn^o,³ frazojn^o, intonaciajn grupojn, k.s.). Laŭ FDG estas konstatebla relative granda interlingva stabileco de tiuj konoj, kio pravigas komparajn studojn, sed skolanoj de FDG konsideras tiujn konojn la rezulto de longa historia evoluo, kiu restigis taŭgajn formojn kaj eliminis malpli sukcesajn el la repertuaro de sinsekvaj generacioj de lingvouzantoj tra la jarcentoj. La strukturoj kiujn lingvouzantoj en iu periodo elektas por enkodigi siajn funkciajn dezirojn povas vari de unu lingvo al alia, sed ilia variivo ne estas senlima. Ilin limigas antaŭ ĉio la varieco de la funkciaj deziroj mem (eventuale granda, sed ne senfina) kaj limigoj de la homa kognosistemo. Por ilustru tion: interlingve regas forta prefero por diskursagoj kun unu sola fokuso^o. Nur en specifaj cirkonstancoj, ekzemple en demandoj enkondukitaj per korelativo, *Kiu diris tion al kiu?*, oni povas havi du (ĉu eĉ pli?). La detaloj de tiu licenco varias de lingvo al lingvo, kaj ekzistas lingvoj kiuj entute malhavas tiun eblon, kvankam multobla fokuso ŝajnas tiel alloge ekonomia. Por studi tiajn diferencojn kaj similaĵojn, tipologiaj studoj ludas gravan rolon en FDG. Ilia celo estas malkovri kaj sistemece, interlingve priskribi la limojn de la variivo, pli bone konatajn sub la nomoj de lingvaj universalaĵoj^o kaj de universale validaj implicaĵaj hierarkioj^o.

Devus esti klare por ĉiu leganto ke, se oni volas enkadrigi la studon pri Esperanto en iun teorion pri la homa lingvo, la funkciismo prezentas sin kiel bona kandidato. Ĝi eliras de ni homoj kiel observeblaj kaj aŭtoritataj lingvouzantoj, heredantoj de historie evoluinta konsistemo pri lingvaj elementoj kaj ilia aplikado, demonstreble kapablaj interkomunikiĝi perlingve. Se parolantoj de Esperanto plenumas siajn komunikajn dezirojn per la lingvo kiun ili uzas, tiu lingvo estas do studinda kaj komparinda kun aliaj lingvoj.

La submeto de Esperanto al analizoj laŭ iu teoria kadro de la ĝenerala lingvistiko ebligas al ni malkovri aspektojn de Esperanto kiuj sen ia ajn dubo restus kaŝitaj, se la esperantologio limigus sin al la pristudo de lingvaj fenomenoj el la vidpunkto de ilia ekzisto kaj funkciado laŭ la mezuriloj de FdE kaj ĝiaj idoj PAG kaj PMEG. Tio estus kvazaŭ voli esprimi objektivan juĝon pri la prestado⁴ de aŭtomobilo surbaze de la teknika broŝuro de ĝia produktinto. (Kiel kadron mi elektis FDG pro persona ŝato kaj apogate de la fakto ke mia katedro pri Interlingvistiko kaj Esperanto en Amsterdamo rezidis en medio mergita en funkciismon; per tio mi esprimas nenian juĝon pri la valoro de aliaj gramatikaĵoj skoloj). La submeto de Esperanto al FDG iusence signifas

³Vortoj kiujn sekvas la gradosigno ^o estas klarigitaj en la Glosoj ĉe la fino; paĝoj 37–39.

⁴Mi uzas la netransitivitan radikon *prest-* kaj ĝian verban formon *presti* kun la signifo de la angla ‘to perform’, t. e. ‘kondukti aŭ funkcii en rilato kun iu atendo, prognozo aŭ preskribo’.

Figuro 1. La ĝenerala arkitekturo de FDG.

la submeton de FDG al Esperanto, kiu en tiu ĉi rolo ja funkcias kiel kontrol-lingvo de la teorio. Kaj ĝuste Esperanto kun sia unika strukturo povus havi ion por kontribui al la pluevoluigo de la FDG-instrumentaro.

Laŭ sia nomo FDG estas gramatiko, sed pli ĝuste dirite ĝi estas la gramatika komponanto de pli ampleksa teorio de homa perlingva interkomunikado, akompanata de aliaj, helpaj komponantoj. FDG (vidu figuron 1) estas stratuma konstruaĵo en kiu, stratumon post stratumo, formiĝas ĉiu lingva mesaĝo. La sinsekve trairataj stratumoj estas la **pragmatika**, la **semantika**, la **morfosintaksa**^o kaj la **fonologia** niveloj. Super la gramatiko staras la **koncepta komponanto**. Flanke ĝi estas apogata de la **kunteksta komponanto**, kaj ĝin finas la **produkta komponanto**. Antaŭ ol eniri en la gramatikon mem, mi preparolos la du helpajn komponantojn unu post la alia en la sekcioj 2.2 kaj 2.3. Pro pure praktikaj kialoj mi volas nomi unue la produktan komponanton, ĉar en la kadro de tiu ĉi artikolo mi limigos min al tiu ĉi tre konciza mencio. La produkta komponanto estas la teknika konvertilo de la gramatike jam kompleta lingva esprimo al perceptebla realigo, t.e. aŭdebla sonrealigo (fonetika realigo), aŭ videbla gesta realigo, aŭ videbla aŭ palpebla skriba realigo. En tiu ĉi teksto mi do ne okupiĝos pri la artikulacio de fonologiaj strukturoj kaj, sekve, ne traktos la produktan komponanton.

Malgraŭ tio ke la procezoj en FDG finiĝas en la produkta komponanto kaj ke kutime oni konsideras la parolan mesaĝon aŭ ĝian skriban version la finprodukto por plua studo, gravas substreki ke FDG celas modeli ne la parolprocezon, sed la gramatikan strukturon de homa lingvo. FDG baziĝas sur la elirpunkto ke gramatika modelo estas des pli efika ju pli ĝi similas al la procezado tiel, kiel ĝi disvolviĝas en la homa menso. En tiu kampo, la psikolingvistika laboro de Levelt (1991 [1989]) klare montras, ke tiu mensa procezado fontas en intencoj kaj finiĝas en la artikulacia produktado de lingvaj esprimoj.

2.2. La koncepta komponanto

Ne en la gramatiko mem, sed en la koncepta komponanto naskiĝas la komunika intenco de la parolanto kaj konturiĝas la strategioj kiujn oni planas eluzi por efektiviĝi tiun intencon. La koncepta komponanto (tute supre en figuro 1) konsistas el tiuj elementoj, kiuj estas nemalhaveblaj por la celata lingva interkomunikado kaj kiuj apartenas al la kono de la mondo kiu nin ĉirkaŭas. Kiel parto de la homa kognosistemo ĝi estas superlingva kaj universala, kaj la lingva esprimebleco aŭ neesprimebleco de certaj komunikaj intencoj povas dependi de ĉiu aparta lingvo, tia kia ĝi estas lernata de ĉiu homo en ties propra lingvomedio. Estas la koncepta komponanto, kiu aktivigas la lingvospecifan gramatikon, por ke ĝi ellaboru la lingvan mesaĝon kun la intencata komunika intenco.

Ni prenu ekzemplon: ĉiuj interhomaj rilatoj estas karakterizataj de iu nivelo de formaleco, t.e. interhomaj hierarkioj ekzistas tra la tuta mondo. Ili ekzistas eksterlingve kaj okupas skalon kiu povas iri de kompleta neformaleco, amikeco aŭ intimeco al severa formaleco aŭ interdistanco. En Esperanto, tiu aspekto ne ludas rolon en la elekto de la alparola pronomo, kiu restas *vi* en ĉiuj cirkonstancoj, kiel *you* restas *you* en la angla. Esperanto simple ne havas alternativon, se ni akceptas ignori la apenaŭ uzatan *ci*. Sed en la nederlanda oni devas elekti inter la neformala *jij* kaj la formala *u*, en la franca inter *tu* kaj *vous*, k.t.p. Eĉ se ni imagas la skalon de formalecoj reduktita al nur duelekta, *jij/u*, *tu/vous*, la limoj inter la uzokampoj de la formala kaj neformala formoj tute ne bezonas koincidi inter la nederlanda, franca kaj aliaj lingvoj, kaj devas esti lernataj por ĉiu lingvo en ĝia socia kunteksto aparte. Nu, se mi volus intence ofendi personon kies aŭtoritato aŭ socia stato estas multe pli alta ol mia, mi povus alparoli lin aŭ ŝin nederlandlingve per la familiara *jij*; kaj inverse, se mi volus alparoli mian okjaran nepon ironie aŭ riproĉe, mi povus uzi la formalan *u*. Temas pri strategiaj decidoj por direkti la komunikan intencon laŭ iu linio, kiun mi elektis.

Alia ekzemplo: en la nederlanda lingvo, la persona pronomo *ik* ‘mi’ ne devus okupi (en mia generacio) la unuan lokon en kunordigo kun alia elemento (laŭ la modelo *A kaj B*). Ekzemple, estus neĝentile se mi esprimus la kunecon kun mia edzino, retradukite, kiel *mi kaj mia edzino*. La koncepta komponanto, kiu dum mia infaneco estis ligita al la nederlanda lingvo, enhavas kognan informon, kiu devige malprioritatigas la unuan personon en lingve esprimita kunordigo. Nederlandlingve mi devus diri nur (en mia retraduko): *mia edzino kaj mi*. Male, koncepta komponanto kiu estas ligita al la itala, ne enhavas tian malprioritatigon, kaj mia edzino povus senĝene diri, retradukite el sia itala: *mi kaj mia edzo*. La diferenco kun la kunteksta komponanto, kiun ni poste vidos, estas ke ĉi tie la gramatiko mem nenion preskribas aŭ postulas. Kio koncernas nin esperantistojn estas la demando, kian liberon Esperanto donas al ni. La psikolingvistika demando kiu falas ekster la kadron de tiu ĉi artikolo kaj kiun mi certe ne povus respondi, estas ĉu — kaj se jes, ĝis kiu grado — ies koncepta komponanto estas influata de lingvoj (kaj kulturoj) lernitaj post la unua.

Tre bela kolekto de esplorrezultoj pri Esperanto, ankoraŭ nun bone uzablaj, estas la diplomverkaĵo *Pardonu min* (Krijnen 2008), per kiu mia iama studentino Lotte Krijnen bakalaŭriĝis en la fako Lingvo kaj Komunikado en 2008. En *Pardonu min* ŝi priskribas kiel esperantistoj (plej multaj el ili denaske nederlandlingvaj) traktas Esperanton por vortumi petojn. Kiu bezonas ion, aŭ iun servon aŭ favoron, de alia persono, ofte uzas iun celkonscian strategion. En multaj okazoj, la apliko de tiu aŭ alia strategio konsiderinde suferigas la klarecon de la mesaĝo, kaŝas ĝin, kamuflas ĝin, kaj ĝuste tio principe konfliktas kun la celo de Esperanto, kiu estis kreita por plisimpligi aŭ entute

ebligi la interhoman komunikadon, kio siavice supozigas absolute prioritatan rolon por la klareco de la mesaĝoj. Ĉu, do, Esperanto allasas la elekteblon de diversaj ĝentilecostrategioj en la formulado de petoj, petetoj kaj petegoj? Jen la esplordemando, kiun starigis al si la bakalaŭra kandidato, kaj kiu perdis neniom da aktualeco. La lingvistoj Penelope Brown kaj Stephen Levinson (1987) dividas siajn petostrategiojn en kvin ĉefkategoriojn, kiuj estas:

1. Oni petas rekte, senpere.
2. Oni petas per la helpo de solidarigaj konvinkiloj.
3. Oni petas per la helpo de respektesprimaj konvinkiloj.
4. Oni petas nerekte.
5. Oni petas senparole.

Sur tiu bazo, la studentino kreis kolekton de interhomaj situacioj aŭ “skeĉoj”, pli aŭ malpli ĉiutagaj aŭ komunaj, facile imageblaj kaj kondukantaj al la tasko ke la enketata esperantisto, kiel rolulo en la skeĉo, elpensu la plej konvenan vortumon por la peto pri la koncerna servo aŭ favoro en la skeĉo. La skeĉojn la studentino kunmetis en buntan enketilon, uzante tri diversajn situaciajn faktorojn, kiuj estis:

1. La socia distanco inter la parolanto kaj alparolato.
2. La hierarkia rilato inter ili.
3. La ĝenonivelo de la peto mem.

La celo estis provoki laŭeble — kaj: se eble — vastan spektron da strategioj. La enketo estis dissendita al centoj da esperantistoj en Nederlando, el kiuj pli ol triono resendis ĝin kune kun proponoj de petformuloj, kiujn ŝi poste asignis al iu el la kvin kategorioj kaj klasifikis surbaze de la tri situaciaj faktoroj. El la analizo montriĝis, ke en Esperanto manifestiĝas ĉiuj kvin kategorioj:

1. La intencon de rekta, senpera peto oni esprimis plej simple per la imperativo, la ordona verboformo, kiu finiĝas per *-u*: *donu al mi!*, k.t.p.
2. En certaj pli tiklaj situacioj, solidarigaj konvinkiloj estis uzataj abunde, ekzemple la neatendita vivigo de la malofta, arkaika *ci* en la alparolo; la uzo de kvalifiko kiel *amiko* kaj *kara*; la provoko de konsento per la kontroldemando *ĉu ne?*, sed jam sciante ke la alparolato ne povas malkonsenti; la enkonduko per *vi scias, ke ...*, jam sciante ke la alparolato ja scias, kaj ke tiel oni kreas komunan bazon.

3. En aliaj delikataj situacioj, respektesprimaj konvinkiloj estis volvitaj ĉirkaŭ la fakta peto, t.e. anstataŭ uzi la imperativon oni uzis formulojn kiel *ĉu vi povas ...*, *ĉu vi volas ...*, *ĉu mi rajtas ...* k.s. Tre interesa estis la kreo de la nekutima formo *doneti* en *ĉu vi povas doneti ...*, en kiu la diminutiva sufikso, foje jam uzata kun karesa signifo (*patreto* anstataŭ *paĉjo*), estis uzata kiel mildiga sufikso.
4. Ankaŭ nerektaj petoj abundis, ekzemple la murmurado antaŭ kafaŭtomato *mankas al mi dek cendoj*, por ke la apudstaranto donu, aŭ minimume pruntedonu, tiun monsumon al la murmurinto kiu tiom deziras sian kafon. Alia ekzemplo estis ies sopiro *mi devas laĉi la ŝuon* kun samtempa, invita etendo de sakon portanta brako, por ke la apudulo transprenu la sakon.
5. La enketo antaŭvidis ankaŭ la eblon rezigni entute je perlingva peto. Ankaŭ tiu opcio — silenti en Esperanto — estis efektive elektita en certa nombro de okazoj.

Resume kaj konklude: la respondaro klare montris, ke Esperanto forme re-spegulas ĉiujn kvin kategoriojn, akceptante kelkfoje tre nebulajn mesaĝojn, kiuj certe ne harmonias kun la devizo pri klareco, kiu ornamas nian lingvon. Tio kio evidente ne povis esti esplortemo sur la bakalaŭra nivelo, estis la demando, ĝis kiu grado la respondintoj simple transprenis sian nederlande formitan konceptan komponanton kaj aktivigis per ĝi sian Esperantan gramatikon. Internaciigo de la eksperimento estus la unua paŝo cele al pli bona kompreno de la mekanismo, kiu respondas al ies komunika intenco kaj aktivigas la unuan ŝtupon de la Esperanta gramatiko en Esperanta diskurso.

2.3. La kunteksta komponanto

La alia helpa komponanto, la kunteksta komponanto (la dekstra kolono en figuro 1), enhavas nombron da pli aŭ malpli longdaŭraj informoj el la komunika situacio kiuj koncernas tiujn distingojn, kiuj *necese* kaj *postulate* de la gramatiko esprimiĝas en la uzata lingvaĵo. Ekzemploj de tiaj informoj povas esti la nombro kaj la sekso de la partoprenantoj, kaj iliaj sociaj rilatoj. En Esperanto oni alparolas unu personon aŭ pli da personoj per la uzo de unu sola persona pronomo *vi*, sed en multaj lingvoj du malsamaj formoj estas preskribitaj. Diri al knabo ke li estas bela, aŭ al knabino ke ŝi estas bela, eblas en Esperanto per la uzo de unu sola adjektivo *bela*, sed denove en multaj lingvoj estas postulataj du specifaj formoj, kiuj respondas al la sekso de la belulo. Ne temas en tiuj ĉi okazoj pri strategia elekto, sed pri devo. Fine,

la kunteksta komponanto gastigas ankaŭ gramatikajn informojn pri la ĵus pasinta diskurso kiuj povas esti rilevaj⁵ por la tuj sekvonta diskurso.

La kunteksta komponanto povas interagi kun ĉiuj niveloj de la gramatiko. Mi donos po du ekzemplojn de longdaŭraj informoj kaj po du de anaforaj referencoj al la ĵus antaŭa diskurso.⁶ Ekzemplo de longdaŭra pragmatika informo estas la jam menciita sekso de la partoprenantoj aŭ ilia aparteno al la viva aŭ senviva subkategorio inter la entoj: al patro necesas referenci per *li*, al patrino per *ŝi* kaj al libro per *ĝi*. El la semantiko mi rememorigu la leganton pri esplorrezulto mia laŭ kiu en kunordigo de la tipo *A kaj B* en kiu rolas unu pozitive juĝata kaj unu negative juĝata elemento, por *A* estas prefere elektata la pozitiva (aŭ la pli bela, la pli altranga) elemento, k.t.p. Tiu prefero estis klare demonstrita en mia laboro inter diverslandaj esperantistoj (Jansen 2007), kaj ĝia eventuala sistemeco tra la lingvo estus ekzemplo de longdaŭra informo en la kunteksta komponanto.

Mi nomis la informojn en la kunteksta komponanto pli aŭ malpli longdaŭraj. Ekzemple la informo pri la sociaj rilatoj inter la partoprenantoj (en lingvo en kiu tia informo ludas rolon) restas esenca nur tiel longe, kiel partoprenas en la komunika situacio la parolanto kaj pli ol unu alparolato kaj eventuale priparolotoj. Tuj kiam la nombro falos al unu parolanto kaj ekzemple unu alparolato, kiuj parolas inter si, restos en la kunteksta komponanto nur la avizo pri la rilato inter la parolanto kaj la alparolato.

La aliaj du ekzemploj temas pri anaforaj referencoj. Kiam iu diras al mi *Mi manĝis spaghetti hieraŭ vespere*, kaj mi respondas per *Ĉu tiel vi nomas spagetojn en la itala?* mi referencas al la (sintaksa) rekta objekto en la aŭdita aserto. Sed, kiam tiu sama persono diras al mi *Mi manĝis /spa'ĥeti/ hieraŭ vespere*, kaj mi respondas per *Ĉu tio ne devus esti /spa'geti/?*, mi referencas al la fonologia vorto.

Konserviĝas do en la kunteksta komponanto ankaŭ informoj el la ĵus pasinta diskurso, kaj pro tio ĝi ludas tiel klavan rolon en la uzo de anaforaj referencoj kaj en la refleksivo, pri kiu mi volas nun iom diskuti kun vi. Ni prenu niajn Esperantajn pronomojn kaj dividu ilin en du grupojn: unue *mi*, *vi* kaj *ni*, kiuj unusence nomas la parolanto(j)n aŭ la alparolato(j)n en la komunika situacio. La dua grupo konsistas el *li*, *ŝi*, *ĝi* kaj *ili*, kies rolo povas esti: montri aŭ nomi iun priparolaton, sed ofte ĝia alia rolo estas referenci en la lingva kunteksto al iu jam antaŭe menciita priparoloto. Mi montru la diferencojn en diskurso pri tiu ĉi artikolo en (1)–(4):

(1) *Mi estas la aŭtoro.*

Mi nomas la parolanton/skribanton en la komunika situacio.

⁵Mi ripetas ĉi tie mian uzon de la radiko *rilev-*, kun ĝiaj sintaksaj aplikoj *rileva* (angle *relevant*), *rileveco* (angle *relevance*), k.t.p. (vidu EES 6:22).

⁶Pri anaforoj vidu ankaŭ la postan tekston lige kun (4).

- (2) **Vi estas la leganto.**
Vi nomas la alparolaton/adresaton en la komunika situacio.
- (3) **Ĝi estas revuo.**
Ĝi nomas unu priparolaton (revuo), kiu devas esti konebla en la komunika situacio.
- (4) **Mi montras al vi revuon. Ĉu ĝi estas leginda?**
Ĝi referencas al *revuo[n]* en la lingva kunteksto; siavice, *revuo[n]* nomas priparolaton en la komunika situacio. Tiam entekstan referencon malantaŭen (maldekstren) oni nomas anafora referenco.

Estas klare ke en komunika situacio en kiu mi alparolas iun alian, kaj tiu alia persono aŭskultas min, *mi* kaj *vi* estas senpere koneblaj. Sed ofte oni forgesas ke ankaŭ la tria frazo, *ĝi estas revuo*, nepre bezonas la kuntekstan komponanton, en kiu *ĝi* estu konebla por ke la esprimo estu komunike senchava. Kaj, simile, en la kvara frazo, *ĝi* estus nekomprenebla se ĝia referencato *revuo[n]* ne estus konebla helpe de la kunteksta komponanto. Vi legantoj estas ĉiuj submetitaj al la funkciado de tiu kunteksta komponanto, dank' al kiu koncizaj esprimoj kiel *ĝi estas revuo* kaj *mi montras al vi revuon; ĉu ĝi estas leginda?* estas tuj kompreneblaj. Imagu, ke vi ne legus tiujn frazojn ene de tiu ĉi diskurso, kiu liveras al vi buntan kolekton da avizoj en via kunteksta komponanto por ke ni komprenu unu la alian, sed ke vi legus ilin izolitaj aŭ ĉirkaŭataj de alilingva, nekomprenebla teksto, kiel en (5):

- (5) a. *Munduan den gizon orok behar luke pensatu.*
b. *Ĝi estas revuo.*
c. *Iangoikoak nola duien batbedera formatu.*
d. *Mi montras al vi revuon. Ĉu ĝi estas leginda?*

La frazoj (5a) kaj (5c) estas aldonitaj al la jam konataj (5b) kaj (5d) por pretendi la ekziston de iu kunteksto, tamen enigma por la plej multaj legantoj. La frazoj (5b) kaj (5d) restas korektaj, sed peras al vi nenian sencon: kiu *ĝi* estas indikata en la nuna kunteksto de (5b), kaj ĉu temas pri dubo pri ties revueco? Ĉu (5d) celas emfazi, ke mi montras ne libron, sed revuon? Kaj kial dubi pri ĝia legindeco? Kaj tiel senfine plu. Sen interpretebla kunteksta komponanto oni estus perdita.⁷ Tiu ĉi diskuto instruas al ni, ke ŝajne tute korekta frazo povas mistrafi aŭ maltrafi sian komunikan celon, aŭ trafi absolute nenion, se ĝi estas legata aŭ aŭdata sen apogo de interpretebla kunteksta komponanto. Ni nun turnu nin al la refleksivo.

⁷La unua kaj tria frazoj estas la komencaj versoj de la unua presita libro en la eŭska lingvo (Etxepare 1545:11); ili ludas ĉi tie ekskluzive misgvidan rolon.

2.4. Neglekto de la kunteksta komponanto

En refleksiva konstruo la anafora referencanto kaj la referencato resendas al la sama partoprenanto en la komunika situacio. Ni povus nomi tion kunreferencado. Tipaj lernolibraj ekzemploj estas *mi lavas min* kaj *vi lavas vin*, en kiuj *mi[n]* kaj *vi[n]* estas unusence difinitaj. Estas neniam dubo pri tio, kiu lavas kiun. La lavanto kaj la lavato estas la sama persono. Alia estas la situacio en *ŝi lavas ŝin*, ĉar povas ĉeesti pli ol unu femala partoprenanto en la komunika situacio, kaj kiel distingi inter kunreferencado (unu *ŝi-o*) kaj disreferencado, se vi akceptas ĉi tiun terminon (du *ŝi-oj*), se mankas aparta distingilo? La respondo estas konata: *ŝi lavas ŝin* implicas du malsamajn *ŝi-ojn*, ĉar Zamenhof enkondukis la specialan formon *si* por kunreferencado (al la subjekto): *ŝi lavas sin*. Kaj similan diferencon ni trovas inter *ŝi lavas ŝian bebon* kaj *ŝi lavas sian bebon*.

La uzo de la refleksiva pronomo *si* estas sendube pli utila ol tiu de *sia*. *Si* rekte celas unu jam menciitan el pli da elekteblaj partoprenantoj (en la plej vasta senco) en la komunika situacio, kaj ekskludas la aliajn. Se *S* estas la subjekto, *V* la verba predikato kaj (*O/A*) objekto aŭ adjekto kun elektebla *sin*, *pri si*, *por si*, k.t.p., la uzo de formo kun *si* anstataŭ formo kun *li*, *ŝi* aŭ *ĝi* kontribuas al fundamenta malambiguigo inter (6) kaj (7), eĉ se la kunteksto helpas ankaŭ ĉi-okaze:

(6) $S V (O/A) \neq S$, ekzemple: *Ŝi lavas ŝin. Ŝi parolas pri ŝi.*

(7) $S V (O/A) = S$, ekzemple: *Ŝi lavas sin. Ŝi parolas pri si.*

Sed, se (*O/A*) estas plennoma (ne pronomo) konebla objekto/adjekto, la malambiguigo inter (8) kaj (9) devus esti eĉ malpli grava:

(8) $S V (O/A) (ne\ de\ S)$, ekzemple: *Ŝi lavas ŝian bebon (= ne de si).*

(9) $S V (O/A) (de\ S)$, ekzemple: *Ŝi lavas sian bebon (= de si).*

Kompare kun (6) ja aldoniĝis en (8) la plennoma partoprenanto *bebo[n]*, kiu estas grava plia klavo por malambiguigi la signifon de la kompleta esprimo el la kunteksto. En la kunteksta komponanto ne nur la partoprenantoj estas rekte koneblaj (kaj en (8) unu pli ol en (6)), sed ankaŭ la sociaj rilatoj inter ili (pli en (8) ol en (6)), kaj la tuj pasinta diskurso.

La limigitan utilecon de gramatika regulo kun aparta distingilo por la poseda refleksivo elstarigas la fakto, ke en la praktiko ĝia korekta uzo estas ebla nur en simplaj aktivaj ĉeffrazoj sen subfrazoj aŭ aliaj komplikaĵoj, kiel en (10):

(10) *Ŝi vidas sian patrinon.* (Wennergren 2005:108)

Legante (10), ni konstatas la kunreferencadon de *ŝi* kaj *sian* al unu sama virino, kies patrino estas vidata. Ofte lernolibroj provas pravigi la uzon de la poseda refleksivo, asertante ke la alternativo *ŝi vidas ŝian patrinon* estas dusenca: laŭ ili, ne estus klare kies patrino estas vidata. Tiu pravigo tamen baziĝas sur la prikonsidero de ambaŭ frazoj kiel komplete izolitaj sintaksaj konstruoj, sen apogo de la komponantoj kiujn mi detale diskutis supre. Estas tre probable, ke en reala komunika situacio surbaze de la nombro de virinaj partoprenantoj, de nia scio pri iliaj interrilatoj, pri iliaj roloj en la tuj antaŭa teksto kaj pri la intenco de la parolanto, la alternativa frazo *ŝi vidas ŝian patrinon* enhavus precize tiun saman unusencan mesaĝon, kiun *ŝi vidas sian patrinon* pretendas enhavi sola.

Prefere, do, lernolibroj ne *pravigu* la ekzistorajton de la poseda refleksivo, sed nur *klarigu* ĝin, kaj tiu tasko estas jam peza en si mem se ni konsideras ke la referencato de iu *sia* devas nepre esti la subjekto de la sama frazo aŭ subfrazo, en kiu ĝi aperas. Pro tiu detalo (11), malgraŭ sia natura ŝajno, devus esti nekorekta:

(11) *Petro aŭskultis la plendadon de Karlo pri ĉiuj siaj problemoj.* (Wennergren 2005:112)

La plendoj kaj la problemoj estas tiuj de Karlo, sed ĉu la koncerna gramatika regulo de Esperanto ne preskribas, ke la referencato de *siaj* povas esti nur la subjekto de la frazo, kiu estas ne Karlo sed Petro? La tubero en la afero estas, ke *plendado[n]* estas ago, kiu subkomprenigas subfrazon kun propra subjekto, ekzemple laŭ la modelo de (12):

(12) *Petro aŭskultis, kiel Karlo plendas pri ĉiuj siaj problemoj.*

Oni pli facile rimarkos la dilemon, se mi metas du samstrukturajn frazojn unu tuj sub la alian en (13a) kaj (13b):

(13a) *Petro aŭskultis la plendadon de Karlo pri ĉiuj **siaj** problemoj.* (*siaj* = de Karlo)

(13b) *Petro aŭskultis la diskon de Karlo per **siaj** oreloj.* (*siaj* = de Petro)

Sed mia intenco ne estas diskuti pri la malfacileco serĉi la taŭgan subjekton por trovi la veran referencaton de refleksiva pronomo (vidu pri tio mian artikolon en EES 6: Jansen 2013b). Mia celo estis demonstri ke la komunikan intencon de lingva mesaĝo — se vi volas: la korektecon de la mesaĝo — oni ne povas trovi en la izolita sintaksa strukturo de unuopaj frazoj. Ĉiu homa lingvo, do ankaŭ Esperanto, estas kompleksa sistemo, kaj la interpreto de lingva mesaĝo postulas la prikonsideron de ĉiuj eventualaj kontribuoj de ĉiuj subsistemoj.

3. La gramatika strukturo

3.1. La kvar niveloj de la gramatiko

Ni jam estas meze en la gramatiko mem, kiu en FDG konsistas el tri sinsekvaj procezoj (la ovaloj en la gramatika komponanto de figuro 1). En la unua procezo, kiu nomiĝas **formulado**, oni kreas unue la pragmatikan priskribonivelon de la intencata lingva komunikado. Sur ĉi tiu nivelo la parolanto, gvidata de la koncepta komponanto esprimas sian intencon plenumi ekzemple iun aserton, iun demandon aŭ iun ordonon; donas strukturon al sia intenco, ekzemple per emfazoj aŭ malemfazoj; kaj metas la bazon por krei predikaton^o.

Grava problemo en la traktado de la pragmatika nivelo (PN) estas, ke por klarigi ĝin mi devas uzi kompreneblan lingvaĵon, kiu sur tiu ĉi nivelo ankoraŭ ne ekzistas. Ekzemple, se mi volas sen ia emfazo produkti la demandon *Ĉu Esperanto estas lingvo?*, mi povas priskribi la pragmatikan starton de la tri procezoj, kiuj finfine kondukos al tiu esprimo, per la diskursago en (14):

(14) **PN:** DEM / al iu referencato / estas alskribata iu propraĵo

En (14), DEM estas la demandinstrukcio⁸ per kiu la parolanto provokas respondon ĉe la alparolato. La resto de la diskursago estas ĝia komunika kerno, kiu konsistas el referencato kaj la alskribo al ĝi de iu propraĵo. La leganto tuj konsentos kun mi ke sen mia antaŭa malkaŝo de la intencata finrezulto (*Ĉu Esperanto estas lingvo?*) estus malfacile akcepti ke, komencinte ĉe PN en (14), post du pliaj procezoj kaj korekta artikulacio ni atingos precize tiun rezulton. La priskribo en (14) estas rekonstruo el konata rezulto, kiu uzas tiujn instrumentojn kiujn FDG deklaras funkciaj sur PN kaj kies validecon konfirmas tiel la interna kohereco en PN, kiel tiu kun la sube sekvantaj priskriboniveloj. FDG, kiel ĉiu alia gramatika teorio, estas *modelo* de la homa lingvo, kaj la valideco de la modelo dependas de la valideco de ĝiaj konsistigaj elementoj kaj de ilia sumo. Dank' al la pli facila testebleco kaj validigo de la aliaj priskriboniveloj (15)–(17), plifirmiĝas samtempe la valideco de la plej abstrakta PN de kiu mi donis ekzemplon en (14). Por ne deturni la atenton de la ĉefa linio tra la procezoj kaj niveloj de FDG mi prefere ne provu trakti (14) pli detale.

La dua priskribonivelo, kiun oni kreas dum la formulado estas la **semantika**, (SN), kiu venas tamen post la pragmatika ĉar la semantika povas esti nutrata de la pragmatika kaj ne inverse. Ĉi tie la aferoj komencas iom klariĝi. Oni donas signifoplenan enhavon al la intencata mesaĝo, ĉerpante radikojn kaj stamojn^o el la leksika stokejo kaj difinante tiujn semantikajn kategoriojn

⁸Laŭ la pragmatika terminologio DEM estas unu el la ilokucioj^o, kiuj ekzistas en Esperanto.

kiuj validas en la lingvo per kiu mi volas esprimi mian intencon (ĉi tie Esperanto). Por nomi la referencaton al kiu mi volis alskribi iun proprajon en (14) mi ĉerpas el la leksika stokejo la stamon *esperant-* kiun mi antaŭe kombinis en la mensa leksiko el la radiko *esper-* kaj la sufikso *-ant-*. Por nomi la proprajon kiun mi volis alskribi mi ĉerpas el la leksikejo la radikon *lingv-*. La alskribo de la propraĵo de *lingv-* pragmatike, estas nenio alia ol tio kion ni efektivas sur la semantika nivelo per la predikato (aserti ion pri io, t.e. aserti lingvecon pri Esperanto). La semantika priskribonivelo aspektas do kiel la predikataĵo en (15):

(15) **SN**: ↓ / pri *esperant-p* / ag-PRZ la predikato kun bazo *lingv-*

La sago malsupren direktita ĉe la komenco de (15) signifas, ke la demandinstrukcio DEM estas simple pludonata, ĉar ĝi jam pretiĝis sur la pragmatika nivelo. Ĝi forme reaperos en (16). La derivaĵo *esperant-* kaj la radiko *lingv-* ankoraŭ ne portas siajn finaĵojn, kiuj respondos al iliaj sintaksaj roloj en la frazo. Krome, restas ellaborenda la esprimo ‘ag-PRZ la predikato’ en kiu mi uzas la gloson -PRZ (prezenco) ĉar sur tiu ĉi nivelo oni difinas la tension de la predikato kiu, laŭ mia intenco, ja devas esti la prezenco (*Ĉu Esperanto estas lingvo?*). La indico ‘P’ ĉe *esperant-* signifas ke la koncerna derivaĵo funkcias en unuargumenta^o predikato en kiu *esperant-* rolas kiel priagato^o.

La semantika nivelo estas certe pli travidebla ol la pragmatika, sed ĝi ankoraŭ ne enhavas pretan lingvan esprimon. Por alproksimiĝi al tio ni bezonas la duan procezon, kiu nomiĝas la **morfosintaksa enkodigo**. Ĝi kondukas al la **morfosintaksa nivelo** (MN), kiu jam tre similas al la definitiva rezulto kiun ni aŭdas aŭ legas. La demandinstrukcio DEM reaperas ĉi tie kiel la gramatika vorto *ĉu*. Ĉar la derivaĵo *esperant-* ĉefrolas en referencgrupo^o (fakte, ĝi rolas en ĝi sola), ĝi ricevas la finaĵon *-o* kaj fariĝas la substantivo *esperanto*. En Esperanto la predikato estas verbo, kio kaŭzas la verbigon *lingvas* el *lingv-*, kun la aldono de la jam antaŭe prognozita prezenca finaĵo *-as*, kies formo venas el la stokejo de gramatikaj finaĵoj kiuj nutras la morfosintaksan enkodigon kaj el kiu estis ĉerpita ankaŭ *ĉu*. Pro la unuargumenteco de la predikato la sola argumento (subjekto) *esperanto* ne ricevas la finaĵon *-n*. La priskribo en (16) montras la kompletiĝon de nia intencata esprimo ĝis la morfosintaksa priskribonivelo:

(16) **MN**: ĉu / esper-ant-o / lingv-as

En (16) mi videbligas per streketoj ankaŭ la morfeman disdividon. Eble oni miras, ĉar la formo *lingvas* ne respondas al la plejmulto de niaj denasklingvaj kutimoj. Tamen, ĉi tiuj kutimoj ne devas decidi pri la laŭgramatikeco aŭ kontraŭgramatikeco de la vorto *lingvas*, kiu estas tiel bona kiel *redaktoras* en la

frazo *Christer redaktoras* kaj plene kongrua kun mia hipotezo pri la senkategoria prakaraktero de la Esperantaj radikoj (vidu mian artikolon Jansen (2013a)). Estas vero ke la vortuzado de la radikoj estas forte influata de la semantika kategorio al kiu ili apartenas. *Lingv-* difinas enton, ne tuŝeblan aŭ palpeblan, sed tamen ekzistantan, lokeblan en la spaco kaj aŭdeblan aŭ videblan. *Lingv-* do difinas ion, kaj io inklinas manifesti sin en sia substantiva vortformo *lingvo*, malpli ofte en la adjektiva *lingva* aŭ la adverba *lingve* kaj malofte en iu verba formo *lingvi*, *lingvas*, k.s. La regulan esprimon *Esperanto lingvas* la parolantaro tamen preferas anstataŭigi per *Esperanto estas lingvo*, sendube ĉar la uzo de la kopulo *esti* akompanata de predikativa substantivo estas la normo por la parolantoj de ekzemple la influhavaj lingvoj angla, franca kaj germana.

Tra la tria procezo, la **fonologia enkodigo**, oni atingas la kvaran nivelon de la gramatiko, kiu estas la **fonologia nivelo** (FN). Tie ĉi la morfosintaksa produkto ricevas fonologian formon kiu estas preta por esti prononcata aŭ skribata. Vortoj aperos en ĝi en la formo de kunkatenitaj silaboj kiujn la gramatiko tiras el la inventaro de la realigeblaj silaboj en Esperanto. Krome, individuaj vortoj ricevas ĉi tie sian akcenton, kiun determinas tre simpla regulo: ĝi falas senescepte sur la antaŭlastan silabon de ĉiu vorto. Alveninte ĉi tie, mi jam povas aldoni la kvaran nivelon en (17):

(17) **FN**: ĉu / es-pe-'ran-to / 'lin-gvas

Oni notu la malsaman aranĝon de streketoj ene de la fonologiaj vortoj kompare kun la morfosintaksaj vortoj kaj krome la aldonon de vertikalaj streketoj, laŭkutime tuj antaŭ la akcentaj silaboj. Escepte de tio, mi uzas la samajn simbolojn kiel sur la morfosintaksa nivelo. La uzo de specialaj fonologiaj simboloj ne estas bezonata ĉar ĉiu skribita signo en Esperanto respondas al unu distinga sonunuoj (fonemo) kaj inverse.

Vortgrupoj kaj pli grandaj unuoj ricevas ĉi tie sian intonacion, t.e. sian karakterizan grupan aŭ frazan melodion. Pri tiu ĉi fenomeno ne multaj esploroj estas faritaj,⁹ kaj en la kadro de tiu ĉi artikolo mi preteratentas la ekziston de iu melodia kurbo, kiu tamen akompanas la fonologian esprimon de (17). Laŭ tio kion mi jam komence diris mi preteratentos ankaŭ la finan artikulacion aŭ individuan prononcon de la fonologia esprimo, kiu falas ekster la kadron de la gramatika sistemo, sed kies skriba reprezento *Ĉu Esperanto estas lingvo?* aperis tuj antaŭ (14). Oni notu ke ĝi malkaŝas kelkajn ekstergramatikajn regulojn: ni komencas la frazon per majuskla litero kaj finas ĝin per aparta signo, kiu nomiĝas demandsigno, por indiki ke la esprimo estas demanda. Krome, la propra nomo *Esperanto* ĉe multaj aŭtoroj komenciĝas per majusklo.

⁹Notu tamen Wells (2010).

Mi provis klarigi ke laŭ FDG la pragmatiko kaj la semantiko kune difinas la morfosintakson kaj ke triope ili difinas la fonologion. La vojo estas unu-direkta, t.e. ene de diskursago oni kontinue subeniras, kaj lingva elemento en iu ajn nivelo prefere estu la daŭrigo de iu elemento sur pli alta nivelo, kiu ĝin pravigas. Se ne, estus truoj en la konstruaĵo. Mi poste revenos al tiu ĉi detalo.

En la sekvaj sekcioj 3.2 kaj 3.3 mi volas prilumi du karakterizaĵojn de la Esperanta gramatiko kiujn oni povas nomi malfacilaĵoj (se ne por ĉiuj, tamen por multaj), kion mi provos klarigi laŭ FDG. Unue temas pri la preskribo aldoni la sufikson *-ig* al netransitivaj verboj, se ili estas uzataj en duargumenta predikato (*mi startigas la motoron*), kaj inverse la sufikson *-iĝ* al transitivaj verboj uzataj en unuargumenta predikato (*la pordo fermiĝas*). La dua malfacilaĵo koncernas la pluralakordon de adjektivoj kaj similaj akompanantoj de substantivoj (*aliaj tempoj*, *aliaj moroj*).

3.2. Semantika hipoteko en la leksiko

Lige al (15) mi menciis ke okaze de la formulado, kiu nutras la semantikan nivelon, oni ĉerpas leksikajn elementojn (radikojn kaj stamojn) el la koncerna stokejo. Kiam ni observas la prezenton de tiaj leksikeroj en PIV, ni konstatas fundamentan diferencon inter unuflanke la vortoj kiuj finiĝas per */a* aŭ */o* kaj aliflanke tiuj kiuj finiĝas per */i*.¹⁰

La PIV-a vorto *bon/a* havas la leksikan kernon *bon-*, kiu troviĝas en la leksika stokejo, kaj la gramatikan finaĵon *-a*, kiu troviĝas en la stokejo de gramatikaj morfemoj kaj neniel interagas kun la leksika difino de *bon-*, sed nur indikas ĝian primaran sintaksan aplikon (adjektivan). PIV donas kvin atestitajn signifopriskribojn de *bon-* kun ĉiufoja kromindiko ke *bon/a* akompanas ion aŭ iun.

La PIV-a vorto *abat/o* havas la leksikan kernon *abat-*, kiu troviĝas en la leksika stokejo, kaj la gramatikan finaĵon *-o*, kiu troviĝas en la stokejo de gramatikaj morfemoj kaj indikas la primaran sintaksan aplikon (substantivan) de *abat-*. PIV donas tri atestitajn signifopriskribojn de *abat-*, kiun ĝi aparte klasifikas kiel kristanisman terminon. Aperas neniu indiko pri genro (kiu ja ne ekzistas en Esperanto) aŭ pri deklinacia klaso (same). Entute mankas gramatike rilevaj rimarkigoj en ambaŭ ekzemploj kaj tiu konstato estas ĝeneraligebla tra la tuta PIV-a stoko de adjektivoj kaj substantivoj.

La PIV-a vorto *komenc/i* havas la leksikan kernon *komenc-*, kiu troviĝas en la leksika stokejo, kaj la gramatikan finaĵon *-i*, kiu troviĝas en la stokejo de gramatikaj morfemoj kaj indikas la primaran sintaksan aplikon (verban)

¹⁰Laŭ la PIV-a prezentmaniero. En Jansen (2013a) mi argumentis ke estas eraraj la terminoj “verba”, “adjektiva” kaj “substantiva” radikoj, kiuj estas kutime uzataj en la esperantologia literaturo.

de *komenc-*. PIV donas tri atestitajn signifopriskribojn de *komenc-* kun unu sola, komuna kromindiko, ke *komenc/i* estas “tr”, t.e. la radiko *komenc-* estas antaŭvidata por uzo en duargumenta predikato kun aganto^o Ag kaj priagato P, eventuale latentaj. Ekzemplo estas *mi komencis la lecionon*, kun Ag *mi* kaj P (*la*) *lecionon*. Se oni volas uzi tiun saman leksikon *komenc-* en unuargumenta predikato kun la nura priagato, oni devas apliki la sufikson *-iĝ*, kiel en *la leciono komenciĝis*. Kontraŭe, la radikon *start-*, kiu estas laŭ sia leksika difino parenca al *komenc-*, akompanas en PIV la rimarkigo “ntr”, kio signifas ke ĝia natura destino estas unuargumenta predikato kun nura P (*la motoro startas*) kaj ke ĝi necesigas la sufikson *-ig* por uzo en duargumenta predikato kun P kaj aldona Ag (*mi startigas la motoron*).¹¹ La ekzisto de la sufiksoparo *-ig/-iĝ* havas konsekvencojn ĉe ĉiu gramatika apliko de ĉiuj leksikeroj de la sama semantika kategorio kiel *komenc-* kaj *start-*. Por decidi ĉu uzi aŭ ne uzi *-ig* aŭ *-iĝ*, necesas unue ke oni konu la koncernan rimarkigon “(n)tr” ĉe la planata leksikero kiu formas la kernon de la predikato (la morfosintaksan verbon). En la momento kiam, ankoraŭ sur la semantika nivelo, oni formas sian predikataĵon kaj estas enmetonta la leksikerojn en la predikaton (kiu realiĝos kiel verbo) kaj en la argumentojn (kiuj poste fariĝos la subjekto kaj eventuala(j) objekto(j)), oni devas esti kapabla korekte analizi la planatan gramatikan strukturon kaj decidi pri la ĝusta apliko aŭ neapliko de la leksikaj sufiksoj *-ig* aŭ *-iĝ* al la praverba leksikero.

La gramatika specifigo “(n)tr” en la leksiko katenas la uzeblon de ĉiu koncerna radiko al semantika kondiĉado kiu estas interpretebla kiel peza hipotezo, kiun la leksikero portas kun si. Ne estas mirige, do, ke ĝi prezentas grandan malfacilaĵon por multaj lingvouzantoj.

3.3. Truo inter la semantika kaj morfosintaksa niveloj

Mi nun proponas reviziti la morfosintaksan nivelon de la gramatiko de Esperanto. La vortformoj, kiuj surbaze de la leksika elemento *lingv-* povas manifesti sin, ne limiĝas al *lingvo*, *lingva*, *lingve*, *lingvi*; ofte inter ni, la diskuto ja temas pri lingvaj problemoj kun po du finaĵoj en ambaŭ vortoj. Ni havas en Esperanto la eblon distingi inter ununombro aŭ singularo kaj multnombro aŭ pluralo. Tiu distingo naskiĝas en la kunteksta komponanto (ĉar iu tie registrita multnombro de partoprenantoj (ĉi tie *problemoj*) necese aktivigas la pluralan operatoron PL, kiu forme esprimiĝas sur la morfosintaksa nivelo (kiu importas la finaĵon *-j* el la stokejo de la gramatikaj morfemoj). La supre menciita plurala vorto *problemoj* estas do analizebla kiel en (18):

¹¹Ambaŭ predikatoj priskribas dinamikan aferstaton, kiun karakterizas la elspezo de energio por efektiviĝi statŝanĝon.

(18)

- problem* la signifohava parto tirita el la radiko *problem-*.
o la finaĵo kiu markas la rolon de *problem-* kiel kapon^o en referencgrupo kiel *lingv-a problem-o* kaj tial difinas la substantivon *problemo*.
j la finaĵo kiu formas la pluralan substantivon *problemoj*.

La koncepto pluraleco esprimiĝas per la finaĵo *-j*, kiun ni principe povas aldoni al ĉiu substantivo kaj kiun ni povas skribi kaj prononci, sed ne ĉiam tiu pluraligo havas sencon: se mi prenas la substantivojn *mono*, *oro* kaj *glacio*, estas malfacile imagi al si, kion povus signifi la pluraloj **monoj*, **oroj* kaj **glacioj*.¹² Montrigās ke ne la substantiveco decidas pri la pluraligeblo, sed iu elemento en la signifo de la substantivo, nome ĝia aljuĝeblo al la kategorio de la nombreblaj entoj. Tial oni povas diri *unu problemo – du problemoj*, sed ne *unu oro – du *oroj*. Pli bone: oni povus diri ambaŭ, sed la laste nomita estus signife enigma, kion kaŭzas la aparteno de *or-* al la nenombreblaj entoj. Sekve, la nombrebila karaktero de la ento *problem-* permesas ĝian pluraligon. La nenombrebla karaktero de ento kiel *or-* tion malfaciligas; ĝin teorie baras dependa (kvalifika) semantika kategorio, kiu entute ne estas koncernata de la kriterio pri nombrebleco (ekzemple *grand*, *grav* kaj *neglektind*) kaj kiu primare manifestiĝas kiel adjektivo en modifa rolo (*granda*, *grava*, *neglektinda problemo*).¹³

En Esperanto, modifantoj^o en referencgrupo povas aparteni al iu ajn semantika kategorio, kiel *lingv-* en *lingv-a problem-o*: en ĝi, la leksikero *lingv-* estas uzata, nekongrue kun sia enteco (kiu preferus substantivigon), kiel modifanto de alia leksikero *problem-*, kun kiu ĝi difinas la kompleksan enton *lingv-problem-*, kiu siavice enkodiĝas kiel *lingv-a problem-o*. Pluraligo de tiu kompleksa ento eblas dank' al la nombrebleco de la kapo *problem-*, al kiu do nature gluiĝas la markilo *-j* en **lingv-a problem-o-j*. Tamen, la esprimo **lingv-a problem-o-j*, malgraŭ sia sufiĉeco estas kontraŭgramatika (indikita per *). Ĝi prezentus la plej rektan transiron de unu nivelo al la alia, transiron sen perdoj kaj sen aldonoj. Ĝi estus projekcio de unu nivelo al la alia, de PN tra SN al MN, sen ia ajn perdo aŭ aldono de la informenhavo. Estas lingvistoj — via aŭtoro apartenas al tiu skolo — kiuj opinias, ke la perfekta projekcio favoras la

¹²Mi preferas uzi la esprimon 'malfacile' ol 'neeble' ĉar diversaj lingvoj montras diversan trakton de la pluraligo: tiel ekzemple 'rizo' kaj 'viando' estas pluraligeblaj en la itala (*riso* > *risi*, *carne* > *carni*), sed ne en la nederlanda (*rijst*, *vlees*). Mi ne konscias pri absolute homogena uzado en Esperanto.

¹³Tio ne kontraŭdiras la fakton, ke la pluralo *grandoj* ekzistas. En mia artikolo "Radikoj kaj vortoj en esperanto" en EES 6:9–43 mi priskribas la kutimon de la esperantistoj uzi, pro manko de aparta sufikso, la rektan substantivigon de radikoj de tiu ĉi tipo, t.e. *grando*, *belo*, k.t.p. por krei pseŭdoderivaĵojn kiuj difinas la semantikan kategorion de abstraktaj entoj.

lernfacilecon de lingvo kaj ke, kontraŭe, projekcioj kun nekontinuaĵoj (perdoj aŭ aldonoj) ĝenas la lernfacilecon de lingvo.

La uzo de *lingvaj problemoj* anstataŭ **lingva problemoj* estas ekzemplo de misprojekcio. La pluraliga *-j* aldonita al la adjektivo estas postulata de aparta regulo, kiu ne trovas sian pravigon en la semantiko, sed kiu estas regulo ene de la sintakso. Ĝi estas tiel nomata akordiga regulo, kian oni trovas abunde en la lingvoj konataj al Zamenhof, kiel la latina kaj greka lingvoj, la rusa, germana kaj franca. Sed, veturante de Bjalistoko okcidenten tra Eŭropo kaj komparante la rusan kaj polan kun la germana, nederlanda kaj angla, oni konstatas kontinuan malgraviĝon de la pluralakordo. El la angla ĝi tute malaperis.

Kvankam la kompreno pri la diversaj subfakoj en la gramatiko estis nur fragmenta dum la frua periodo de Esperanto, Zamenhof ne nur konsciis pri la bona funkciado de la angla sen pluralakordo, sed intuicie konvinkiĝis pri la malfacileco de tiu akordo, tiel ke jam en sia reformprojekto de 1894 li proponis, ke adjektivoj ne plu havu deklinacion “ĉar ĝi estas superflua balasto” (vidu ekzemple zamenhof (1989:606)). Simile, ne estas hazardo ke en Ido, la lingvo kiu estis kreita kiel plibonigo de Esperanto, la adjektivoj finiĝas nevarie per *-a* (vidu De Beaufront 1925:27). En tiu ĉi detalo, el la vidpunkto de FDG, Ido estas pli bona ol Esperanto, sed ĉiu scias ke la boneco, pliboneco aŭ malpliboneco de lingvo ne determinas ĝian socian sukceson.

4. Konkludo

Mi resumu en kelkaj linioj kion mi intencis montri. La funkciado de la Esperanta gramatiko ne estas plene komprenebla se ni izolas ĝin de la du komponantoj kiujn mi konatigis al vi sub la nomoj *koncepta* kaj *kunteksta komponantoj*. La kono de la mondo, la medio, la socio kaj ĉiuj sociaj interrilatoj kiuj nin ĉirkaŭas, la kono de la kunteksto kun ĝiaj partoprenantoj kaj la stokado de la ĵus pasinta diskurso, estas ĉiuj nemalhaveblaj por ebligi lingvan kontakton kiu estu komunike senchava kaj socie akceptebla. Mi provis montri ke la pure sintaksa trakto de la refleksivo, senkonsidere la kuntekstan komponanton, fakte ignoras ĝian originon kiu ja fontas en la kunreferencado al unu sola partoprenanto, trovebla ĝuste en tiu komponanto.

Mi kondukis la leganton tra la unua procezo en la gramatika strukturo, tiu de la formulado, kies tasko estas interalie ĉerpi leksikajn elementojn el la leksika stokejo. En la trospecifigo de ago- kaj statindikaj radikoj (‘praverboj’), t.e. en semantika kondiĉado ege limiganta la liberecon de la koncernaj radikoj, mi provis demonstri la originon de unu el la plej grandaj obstakloj kontraŭ la korekta uzado de verboj, t.e. kun aŭ sen apliko de *-ig* aŭ *-iĝ*.

La funkciado de la gramatiko ankaŭ ne estas plene komprenebla, se ni izolas unu ĝian nivelon de la aliaj. Mi provis klarigi la pluralakordon, kiu

fontas en la ekzisto de pure sintaksa kromregulo sen pravigo en la semantiko. Tia sintaks-interna kromregulo, cetere, ankaŭ rolas en la kazo de la refleksivo, kaj kaŭzas ke la poseda refleksivo estas unu el la plej gravaj malfacilaĵoj en nia lingvo.

La gramatiko de ĉiu homa lingvo estas kompleksa sistemo. Tion tre klare demonstras ĝuste Esperanto, en kiu la relative malmultaj malfacilaĵoj tiel akre kontrastas kontraŭ ĝenerala fono libereco, reguleco kaj kontinueco inter la diversaj niveloj de la gramatiko.

Kelkajn finvortojn mi volas dediĉi laŭ la dua PIV-a perspektivo kiun mi menciis en la enkondukita sekcio 1, t.e. niaj plej aŭtoritataj gramatikaj libroj PAG kaj PMEG. Ambaŭ detale traktas la morfologion kaj la sintakson, sed farante tion, ili diskutas nur unu nivelon de nia gramatiko. Tio, ke ili ne dediĉas pli da atento al la fonologio, estas iusence pardonebla pro la fonologieco de nia alfabeto kaj la pli-malpli rekta projekcio de la morfosintakso sur la fonologion. Sed ene de la fonologio ili prisilentas la intonacion, kaj la pragmatikon kaj semantikon ili entute malatentas. Krome ili traktas tion kion ili konsideras gramatiko sen klara rilato al la du ekstergramatikaj komponantoj, kiujn mi preparolis kun vi. Tiel PAG kiel PMEG estas riĉa trezorejo de ekzemploj, sed ilia valoro estas ĉefe tia. Ambaŭ verkoj estas preskribaj gramatikoj tute laŭ la PIV-a difino “por ĝuste paroli aŭ skribi”, sed la bazo de iliaj preskriboj bezonas urĝan revizion kaj pliampleksigon. Science defendebla tiel nomata referencgramatiko de Esperanto daŭre mankas.

Glosoj

Aganto

Tiu argumento^o en predikataĵo^o kiu elspezas la bezonatan energion por kaŭzi statŝanĝon. En Esperanto, la aganto povas aĝi propravole, kiel *Zamenhof* en *Zamenhof kreis Esperanton*, aŭ ne, kiel *ŝtormo* en *ŝtormo elradikigis la arbon*, sed ĉiukaze ĝi ne estas trafata de la statŝanĝo.

Anstataŭaĵo

Devige aparta formo anstataŭ atendata derivaĵo aŭ fleksiaĵo, ekzemple la angla *went*, kiu breĉas la regulan paradigmon de la preterito en tiu lingvo, kiu konsistas el la verba radiko plus la finaĵo *-ed*. Ne rolas en Esperanto.

Argumento

Dependanto de la predikato. Ekzemple, en *Zamenhof kreis Esperanton* tiel *Zamenhof* kiel *Esperanto* estas argumentoj de la predikato^o *kreis*.

Diskursago

La unuo de interkomunikaĵo sur kiu baziĝas FDG. La diskursago ne estas identigebla al ekzemple vorto, vortgrupo aŭ frazo^o: iu ajn el tiuj povas konsistigi plenan kaj sencohavan mesaĝon analizeblan de FDG. En diskursago rolas i.a. la ilokucio^o kiun la parolanto elektas por sia mesaĝo.

Frazo

En la anglalingva fontliteraturo de FDG, sentence ‘frazo’ ne ludas formalan rolon, kontraste kun *clause*, *main clause* kaj *subclause*, kiuj plej bone respondas al niaj ‘frazo’, ‘ĉeffrazo’ kaj ‘subfrazo’ (sur la morfosintaksa nivelo de la gramatiko).

Fokuso

Pragmatika funkcio per kiu la parolanto elstarigas tiujn informojn kiuj estas novaj por la aŭskultanto. En *mi verkas artikolon* la fokusa elemento *artikolon* estas en sia natura pozicio en Esperanto. En *artikolon mi verkas* aparte enfokusiĝas *artikolon* en nenormala pozicio.

Framo

Ĝenerala kadro por strukturoj sur la pragmatika aŭ la semantika nivelo. Ekzemplo sur la laste nomita nivelo estas la predikatframoj, kiuj teorie povas ekzisti en iu lingvo. Ekzemple, en Esperanto estas tre komuna la duargumenta predikato^o kun aganto^o kaj priagato^o (*Zamenhof kreis Esperanton*).

Ilokucio

La komunika intenco de la diskursago^o, ofte sen bezono je leksika esprimilo. Ekzemploj estas la aserta (*mi verkas*), demanda (*ĉu vi legas?*) kaj ordona (*legu!*) ilokucioj.

Implica hierarkio

La plej simpla formulo estas $A \subset B$ kaj ĝi signifas: se lingvo havas la proprajn B, ĝi necese havas ankaŭ la proprajn A. Tiu ĉi hierarkio ekskludas la ekziston de lingvoj kun B (+B), sed sen A (−A). La aliaj tri kombinoj povas ekzisti: +A/+B, +A/−B, −A/−B. Unu tia hierarkio estas: ‘eksplozaj konsonantoj $\subset$ implodaj konsonantoj’, t.e. lingvoj kun implodaj konsonantoj necese havas ankaŭ eksplozajn, sed lingvoj kun eksplozaj konsonantoj povas bone ekzisti sen implodaj. Esperanto kongruas kun tiu ĉi hierarkio (+A/−B).

Kapo

La nemalhavebla elemento en referencgrupo^o aŭ vortgrupo; ekzemplo de ĉi-lasta: la substantivo *lingvo* en *bona lingvo*.

Modifanto

La malhavebla elemento en referencgrupo^o aŭ vortgrupo; ekzemplo de ĉi-lasta: la adjektivo *bona* en *bona lingvo*.

Morfosintakso

FDG en sia nuna stato de evoluo traktas la du disciplinojn kiel unu, konsiderante la morfologion la sintakso sur vortnivelo.

Operatoro

Nevaria funkcia elemento.¹⁴ Ekzemploj: *ĉu, tiu, ĉie, iam, ne, -as, -j*.

Predikato

La kerna elemento en predikataĵo^o, kiu alskribas proprajn al unu aŭ pli da argumentoj^o. En Esperanto la predikaton povas okupi leksikeroj de ĉiuj semantikaj kategorioj (*iras, faras, redaktoras, kongresas, tagas, martelas, bonas*, k.t.p.), sed sintakse ĝi estas ĉiam verba.

Predikataĵo

Semantike difinita strukturo kiu konsistas el predikato^o kaj unu aŭ pli da argumentoj^o. Ĉiun lingvon karakterizas certa nombro da framoj^o kiuj difinas la tipojn de predikataĵoj kiuj povas okazi en ĝi.

¹⁴La nevarieco koncernas la originan uzon de ĉi tiuj partikuloj, ne la leksikeciĝintajn formojn kiuj estiĝis el ili, kiel *iama, nei*, k.s.

Priagato

Tiu argumento^o en predikataĵo^o kiun trafas la statŝanĝo aŭ kiu nepropravole submetiĝas al stato, ekzemple *Esperanton* en *Zamenhof kreis Esperanton kaj Amsterdamo* en *Amsterdamo situas en Nederlando*.

Referencgrupo

Semantika strukturo, heredita de la pragmatika referencato, kiu konsistas el kapo^o kaj eventuala(j) modifanto(j)^o kaj kiu sintakse enkodiĝas kiel substantiva vortgrupo, ekzemple *bona lingvo*.

Stamo

Kompleksa leksemo konsistanta el du aŭ pli da leksemoj, ekzemple *skribmaŝin-*, *homplen-*, *ŝipvetur-*, *vaporŝipasoci-*.

Ŝablono

Serie ordigita kadro por strukturoj sur la morfosintaksa aŭ la fonologia nivelo. Ekzemple, en Esperanto validas la sintaksa ŝablono SVO.

Universalaĵo

Propraĵo de homaj lingvoj trovebla en ĉiuj lingvoj aŭ en la plejmulto de la lingvoj tutmonde. Ekzemple: “ĉiuj lingvoj havas vokalojn”. Esperanto, kun la sonoj reprezentataj de *a*, *e*, *i*, *o* kaj *u*, kongruas kun tiu ĉi universalajaĵo.

Bibliografio

- Brown, Penelope; Levinson, Stephen C. 1987. *Some universals in language usage*. Kembriĝo: Cambridge University Press.
- De Beaufront, L. 1925. *Kompleta Gramatiko Detaloza di la Lingvo Internaciona Ido*. Luksemburgo: Imprimerie Solimpa.
- Etjxepare, Bernard. 1980 (1545). *Linguae Vasconum Primitiae*. Bilbao: Euskaltzaindia y Ediciones Mensajero. Edizio kritikoa Patxi Altunak paratua.
- FdE: vidu Zamenhof (1963 [1905]).
- Hengeveld, Kees; Mackenzie, J. Lachlan. 2008. *Functional Discourse Grammar*. Oksfordo: Oxford University Press.
- Jansen, Wim. 2007. *Woordvolgorde in het Esperanto*. Utrecht: LOT.
- Jansen, Wim. 2013a. Radikoj kaj vortoj en esperanto. *Esperantologio / Esperanto Studies* **6**, 9–43.
- Jansen, Wim. 2013b. The learnability of the reflexive in Esperanto. *Esperantologio / Esperanto Studies* **6**, 71–96.
- Kalocsay, Kálmán; Waringhien, Gaston. 1985. *Plena Analiza Gramatiko de Esperanto*. Roterdamo: UEA. Kvina korektita eldono.
- Krijnen, Lotte. 2008. *Pardonu min. Het gebruik van beleefdheidsstrategieën in het Esperanto*. Nepublikigita bakalaŭra diplomlaboro.
- Levelt, Willem. 1991 [1989]. *Speaking. From Intention to Articulation*. Cambridge, MA: The MIT Press.
- PAG: vidu Kalocsay & Waringhien (1985).
- Plena Ilustrita Vortaro de Esperanto 2005* (PIV). 2005. Parizo: Sennacieca Asocio Tutmonda. Beta-retversio ĉe <http://vortaro.net>.
- PMEG: vidu Wennergren (2005).

Wells, John. 2010. La frazmelodio en internacia perspektivo. **En:** Blanke, Detlev; Lins, Ulrich (red.) *La arto labori kune*, pp. 363–372. Roterdamo: Universala Esperanto-Asocio.

Wennergren, Bertilo. 2005. *Plena Manlibro de Esperanta Gramatiko*. El Cerrito: ELNA.

Zamenhof, L. L. 1963 (1905). *Fundamento de Esperanto*. Marmande: Esperantaj Francaj Eldonoj.

zamenhof, l. l. 1989. *unua etapo de esperanto, 1878–1895*. iom reviziita plena verkaro de l. l. zamenhof. originalaro 1. Kioto: eldonejo ludovikito.

Wim Jansen estas aeronautika inĝeniero kaj magistro pri kompara lingvistiko kun specialiĝo pri la eŭska. Li doktoriĝis per disertacio pri la vortordo en esperanto kaj okupis inter 2002 kaj 2013 la specialan katedron pri interlingvistiko kaj esperanto ĉe la Universitato de Amsterdamo. Liaj ĉefaj verkoj estas la historie unua vortaro eŭska-nederlanda-eŭska (1996) kaj elementaj lernolibroj de la eŭska por la anglalingva merkato (2002, 2007). Li respondecis pri la Esperanta kaj la eŭska sekcioj en la pruntvortaro *Nederlandse woorden wereldwijd* ‘Nederlandaj vortoj tutmonde’ (2010) kaj identigis de 231 Esperantaj radikoj ilian originon en iu stadio de la nederlanda.

Adreso: Emmaplein 17A, NL-2225 BK Katwijk, The Netherlands.

Retpoŝta adreso: wimjansen@casema.nl

Ricevita 2014-06-09

Akceptita por publikigo 2015-03-20